

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים מ"ה עמוד א'

ביאור וסיכום סוגיית "טעם כעיקר", בסוגיין, ובסוג' דחולין (צ"ח. ע"ז (ס"ז): ושיטות הראשונים.

א. הדינים בהם למדים חידוש דין טעם כעיקר, הם, **משרת בנזיר, בשר בחלב, גיעולי נכרים, בשר החטאת, וזרוע בשלה בנזיר**, ארבעת הדינים הראשונים מפורטים בסוגיין, והאחרון הוא במקום אחר, ולכך נתחיל עם הדין האחרון שלא עסקנו בו בסוגיין (על נדרים ב: ודו"ק).

א. **'זרוע בשלה בנזיר'**. במשנה (חולין צ"ו.) מבואר שאם גיד הנשה בושל עם הירך ונתן בה טעם, היא אסורה באכילה. ובגמרא (צח.) אי' מחלוקת בשיעור ביטולו של איסור זה, דהיינו באיזה יחס של היתר מול איסור טעם האיסור בטל. ר' חייא בר אבא בשם ר' יהושע בן לוי אמר שאיסורים בטלים **בשישים**, רב אסי בשם רבי יהושע בן לוי אמר שאיסורים בטלים **במאה**.

ומבואר שם, ושניהם לא למדוה אלא מ"זרוע בשלה", שהוא אחד מן הקרבנות שנזיר צריך להביא הוא איל שלמים, והזרוע שלו נתונה לכהן (במדבר ו', י"ד), הזרוע אסורה באכילה לישראל, ולמרות זאת הזרוע מבושלת יחד עם איל השלמים (חולין צ"ח: ועיי"ש ברש"י ד"ה "זרוע"). ולכאורה כיון שהאיל מקבל טעם מן הזרוע שהיא קדשי כהן המתבשל עמו, צריך להיות אסור באכילה לישראל. אלא ע"כ צ"ל, שהזרוע בטלה באיל, ולכן האיל מותר. המחלוקת היא כיצד לשער בדיוק את היחס בין האיל לבין הזרוע אם לשער בשישים או במאה.

ופריך שם בגמ', שלא ניתן ללמוד מזרוע בשלה, "ומי ילפינן מינה, והתניא זהו היתר הבא מכלל איסור, זהו למעוטי מאי, לאו למעוטי כל איסורין שבתורה. [וכו'], רבא אמר לא נצרכא אלא לטעם כעיקר, דבקדשים אסור, קא משמע לן דהבא שרי". והיינו, שהברייתא "זהו היתר הבא מכלל איסור" באה לחדש רק שהאיל היה צריך להאסר מהזרוע מדין "טעם כעיקר", דבקדשים קיימא לן דטעמו של איסור שהתערב בהיתר הרי הוא אסור כעיקר ממשו, קמ"ל דהבא, בזרוע בשלה שהתבשלה עם בשר איל השלמים, שרי לאכול את הבשר, משום שהטעם התערב בשישים או במאה. **ונחלקו הראשונים, מה שי' רבא גבי שאר איסורים שהם חולין:**

שי' רש"י (שם, ד"ה "לטעם כעיקר") **טעם כעיקר דרבנן:** לרבא בשאר האיסורים לא קיים דין טעם כעיקר מהתורה והאיסורים בטלים ברוב, ודין זה קיים רק בקדשים. **אך רבנן החמירו אף בשאר איסורין לתת בהם דין טעם כעיקר.**

שי' תוס' (שם, ד"ה "רבא") **טעם כעיקר דאורייתא:** התוס' חולקים על רש"י, ולדעתם טעם כעיקר מדאורייתא. והגמרא לא התכוונה לומר שרק בקדשים יש דין טעם כעיקר, אלא בגלל שהיא עסקה בקדשים [זרוע בשלה, שבה אין דין טעם כעיקר], היא אמרה שבשאר הקדשים יש דין טעם כעיקר, **אך באמת גם בחולין טעם כעיקר מדאורייתא.**

ב. **'משרת נזיר':** בסוגיין (מ"ד:) רבנן החולקים על ר"ע, לומדים דין זה מכך שהתורה אוסרת לנזיר לשתות משרת ענבים (במדבר ו', ג'), דהיינו ענבים שהושרו במים, כיון שהענבים נתנו טעם במים.

ג. **בשר בחלב.** ולפי ר"ע (מד:) בהו"א של הגמ', ילפינן מבשר בחלב - כאשר בשר מתבשל בחלב ולהפך, התערובת נאסרת. ובגמ' פריך דבשר וחלב חידוש הוא, אך הגמרא דוחה זאת, כיוון שבבשר בחלב מדובר בחידוש, שהוא היתר והיתר הנאסרים, ובעיקר שאיסורם הוא רק בבישול ולא בבתינת טעם לחודיה. [אמנם אביי (חולין ק"ה.) סובר שלומדים טעם כעיקר מבשר בחלב "טעמו ולא מששו", ועיי"ש בגמ' איך מתוך את "החידוש" של בשר וחלב שממנו לכאורה אי אפשר היה ללמוד לשאר איסורים. ואכן רבא שם פליג, ואף מכך מסיק רש"י ששי' רבא שטעם כעיקר בשאר איסורים הוא רק מדרבנן. אמנם עיי"ש בתוס' (ד"ה מבשר וחלב) שלומדים שאחר קושייתו של רבא, אביי חזר בו והודה שלומדים מ'משרת בביר', וכל קושיית רבא עליו לא היה על עצם הדין של טעם כעיקר, אלא רק אל הלימוד מבשר וחלב].

ד. **'געולי נכרים':** ולבסוף מסיק בגמ' בסוגיין, שר"ע לומד דין טעם כעיקר מגיעולי נכרים, שבכלי מדין התורה הורתה להכשיר את הכלים שבני ישראל הביאו ממדין (במדבר ל"א, כ"א), והרי בכלים אין ממשות של איסור, אלא רק טעם, ומכך שצריך להכשיר את הכלים ניתן להוכיח שגם טעם נחשב כגוף האיסור. ואף בזה יש פירכא, שכלים הם נותן טעם לפגם, הן בעצם הבליעה הנפלטת מהם, וכל שכן אי אמרינן דסתם כלים אינם בני יומן.

ה. **'בשר החטאת':** הדין האחרון המובא בסוגיין הוא חטאת המקדשת את כל שנוגע בה דרך בישול (ויקרא ו', כ'), דהיינו אוכל המתבשל עם חטאת מקודש כמותו, וכל דיני החטאת חלים גם עליו. אולם, למסקנת הגמ' לא ניתן לפי רבנן ללמוד מדין זה לשאר התורה, חולין מקדשים לא ילפינן. ולר"ע נזיר וקדשים הם 'שני כתובים הבאים כאחד', ו"שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין".

לסיכום: לימודי טעם כעיקר הם, **זרוע בשלה** = קדשים, **משרת** = חולין, **בשר וחלב** = חידוש, **געולי נכרים** = חידוש. **חטאת** = קדשים. וא"כ אם נרצה לומר להלכה, שטעם כעיקר שייך מן התורה אף בכל האיסורין, צריכים אנו לעיין היטב בלימוד של 'משרת' שהוא הלימוד היחידי של טעם כעיקר בחולין, ללא "חידושים" המייחדים דין זה שמחמתם לא נוכל ללמוד למקומות אחרים.

ב. כמבואר לעיל, שי' רש"י דלהלכה בחולין דין טעם כעיקר הוא מדרבנן, דלשיטתו רבא סובר דאין ללמוד טעם כעיקר ממשרת, כי הלימוד נצרך להיתר מצטרף לאיסור, לא מגעולי נכרים ובשר בחלב כי הם חידוש; ולא מחטאת וזרוע בשלה כי הם קדשים. לשיטת רש"י, זהו פשט דברי ר' יוחנן [שלומד בסוגיין ממשרת - היתר מצטרף לאיסור] "טעמו ולא ממשו אין לוקין עליו" (ע"ז ס"ז: דלא לוקים על טעם כיוון שטעם אסור **מדרבנן בלבד**).

אמנם **ר"ת** (ע"ז ס"ז. תוד"ה "א"ר") סבור כי טעם כעיקר אסור מדאורייתא. ראיה לכך יש בדברי רבא עצמו, העורך השוואה בין דין ביטול ברוב מיין במינו, שהוא מדאורייתא, לבין דין טעם כעיקר במינו בשאינו מינו (זבחים ע"ט.) וכן שיטת **הרשב"א** (שו"ת, א', תרעה, ועוד).

כיום שאין בפועל עונש מלקות, לא יהיה למעשה נפק"מ, כי גם לפי רש"י אסור לאכול תערובת זו מדרבנן, אך הנפק"מ תהיה בתערובת נוספת תערובת שנפלה לתערובת, או טעימת קפילא באופן שידוע שאין כבר טעם, או האם הטעם היוצא מהאיסור יחשב למינו של האיסור לגבי מיין במינו, או לגבי יין נסך, ועוד נפק"מ רבים כמתבאר בסימני השו"ע בהלכות או"ה.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

דף מ"ה עמוד ב'

בגמ', אבל כופת שאור שייחדה לישיבה בטלה [ובו], אם טח פניה בטיט בטלה.

ג]. ויש דיון בספרי השו"ת האחרונים, אי מותר לפזר בפסח רעל לעכברים, או להחזיק בביתו רעל עכברים שפוזר לפני פסח, דכלב לא יזקק אם יאכלנו, וכתב הג"ר **משה שטערנבוך** שליט"א (תשובות והנהגות ח"ג סי' קמ"ג): "מצוי רעל עכברים המכיל סם המות, ונתברר לי שהוא עשוי משעורים שראויים לאכילה בשעת אכילתו, אבל

גורם למיתתם מיד לאחר האכילה, ודבר זה מצוי בהרבה בתים, ולענ"ד **עוברים בזה על בל יראה ובל ימצא**, שאף שהוא סם המות ומחמת כן אינו ראוי לאוכלו שממית, מ"מ כיון שטעמו ראוי דינו כמאכל לכל דבר ועוברין עלה, שהמאכל עצמו הוא מגרידי שעורים רק שמעורב בו סם המות [ובו], ודבר פלא שמעתי מחתני הגר"י שרייבר שליט"א שבאנגליה הרעל הממית נמצא במרכז הכדורים ורק כשאוכלו כולו מת, ולפליאתם לאחר זמן נמנעו העכברים מלאכול הרעל ואכלו רק מה שסביב לרעל שלא בלעו הכדורים אלא נגסו לאט לאט עד מקום הרעל, וסוג כזה ודאי חשוב חמץ גמור לכל דבריו".

אמנם הגר"מ שטערנבוך עצמו במקום אחר (תשובות והנהגות סוף חלק ד', הערות על הנהגות הגר"ה, ס"ק נ"ג), מעתיק הנהגות מהגר"ר **חיים מברסק** זצ"ל, ומעיר עליו את הערותיו, ושם כתב: "מביא שאלה בספירט המורעל אם עוברים בפסח עליו בבל יראה כיון שאפשר להוציא ממנו הרעל, ואחרי התייעצות עם הגר"ח פסק שנחשב אינו ראוי לאכילה ומותר להשתותו, רק כיון שאפשר בפעולות מסוימות להחזירו למצב שיהא ראוי [ובו], ועל זה העיר הגר"מ שטערנבוך, ביוהנסבורג בכל בית יש רעל נגד עכברים, וטעמו טוב מאד אבל סם המות בתוכו שממית אח"כ ואינו ראוי לאכילה, וצידדתי אם להתיר להחזיקו כיון שראוי מצד עצמו וטוב לאכילה רק ממית מצד תערובת שבו, וחששתי **ולא התרתי לקיימו בפסח אלא הוריתי למוכרו לנכרי**, ועיין היטב בבה"ל (סי' תמ"ב סעיף ט' ד"ה חמץ שנתעפש) דמשמע כדברינו להחמיר, דכששפכו לחמץ דבר חריף". עו"ש.

וכסברא זו כתב בשו"ת **שבט הקהתי** (ח"ה סי' רס"א) "חכם אחד רצה להתיר לקיים רעל עכברים בפסח, ורצה להביא ראיה מהגמ' בפסחים (מ"ה): שדמי לכופת שאור שייחדו לישיבה, דאינו חייב לבערו. שהרי מכיון שעירב באוכל סם המות אין לך ביטול יותר מזה, שאינו נחשב שעומד לאכילה. אך זה אינו דומה, דכאן אדרבא, רוצה שיהיה אוכל, ויהיה טעים וטוב, רק מטמין בו סם המות. ואינו מכוון לפסול את החמץ ולבטלו מתורת אוכל, אדרבא רוצה שיבואו העכברים לאכלו, רק רוצה שיאכלו הרעל על ידי החמץ שהוא מעורב בו. ולכך שחייבים לבערו קודם הפסח" וכו', ובסוף דבריו כתב, שכן דעת הגר"ש **וואזנר והגרי"ש אלישיב** זצ"ל.

ד]. ולפני כמה שנים בשיעור הלכה לפני פסח בביהמ"ד עמדתי בזה, ובעניי היה לי תימה גדולה על חומרא יתירה זו, ובפרט שהשבט הקהתי התחיל להביא ראיה מסוגיין מקופת שאור שייחדה לישיבה ודחה אותה, אך מהמשך הסוגיא היה לו להביא ראיה דמסיק **שבטח פניה בסיד לנו"ע שרי**, והלא גם סיד אפשר לקלף, כדחזינן בשיד שעל גבי האבנים שקילפו אותם אומות העולם ללמוד התורה, ופשוט הוא שאפשר לקלוף כל דבר, ואי כדברי רבותינו הנ"ל, היו צריכים להחמיר בכופת שאור **עבה וגדולה** מאוד אף שטחה בסיד, כי יש מספיק שיעור לקלפה ולאכול את המותר ממנה. אלא בוודאי שאין רעל עכברים זה נחשב כלל לאוכל.

ואז אמרתי ראיה מוכחת להקל, דהנה הפוסקים דנו בנתינת רעל לפני עכברים ומזיקים בשבת, ויסוד היתרם בנוי על תשו' שבות יעקב (ח"ב סי' מ"ה) שמתיר, אמנם בסוף דבריו עורר ספק אחר שלא נגע בו השואל, "אך ורק מצד אחר יש חשש איסור דמשום איסור מוקצה נגעו בו כיון שהוא מידי דלאו בר אכילה אסור לטלטל אותו בשבת כדאיתא בא"ח סי' ש"ח ול"ד לגרף של רעי וכל דבר מטונף דמותר לטלטל דשאני הכי דעל ידי זה עושה גרף של רעי להפיל הזבובים לכתחלה ואין עושין גרף של רעי לכתחלה כמבואר שם והוא דבר שאפשר מע"ש דאז שרי לכולי עלמא" וכו' עיי"ש.

וכל הפוסקים עד זמנינו מביאים את דברי השבו"י להתיר (עיי' יביע אומר ח"ג או"ח סי' כ' שציין לכולם לא החסיר אף אחד), ודנים אם אכן זה נחשב מוקצה כי אולי הוא יוחד לרעל עכברים, והפעולה עצמה מותרת בשבת כדברי השבו"י, וא"כ מדוע שיהיה הרעל מוקצה, אך לא מצאתי לאף אחד מהם, שיעור שאולי זה כלל לא מוקצה, דהוא עדיין ראוי לאכילה, ובמידי דראוי לאכילה אפילו בדחאו בידיים לא הוי מוקצה, ואף אם היה אוכל אדם וכעת ראוי רק למאכל בהמה [חוץ מעכבר], כתב הקצות השולחן (סי' ק"א) דלא הוי מוקצה אפילו בדחאו בידיים עיי"ש, ולא עלה על דעת אחד מהם לומר, דאין זה כלל מוקצה דראוי הוא.

ואל תשיבני בדברים שאינם של טעם, שאולי נשתנו הרעלים בזמנינו ממה שהיה בזמניהם, שאז זה היה סם המות שאינו ראוי לאף אחד, ובזמנינו הוא ראוי ורק לעכברים הוא סם המות, **זה אינו** דהשבו"י בתחילת תשובתו דן בדברי השואל דמדמה זאת לנותן סם המות לפני הבהמה דפטור מדיני אדם (ב"ק מ"ה): הנפסק בחו"מ (סי' שצ"ג ס"ב), והשבו"י דוחה דשם מיירי מדיני השמירה לכך פטור, אך עדיין יתכן דלגבי נטילת נשמה בשבת יתחייב. והלא שם מיירי במסקנת הגמ' וכן בפסק ההלכה, בפרות הראויים לאכילה, שהיו רק בעבור הבהמה סם המות, ואם סם המות בזמן השבות יעקב היה סם המות להדיא, היה צריך לחלק לו בפשיטות ולומר, דאין זה דומה, דשם נותן לפני אוכל ולכך פטור, וכאן נותן לפני סם המות ממש, שבנותן סם המות ממש לפני הבהמה חייב אף בידיני אדם, כדמבואר שם בגמ' במסקנה, ודו"ק כי אמת הוא.

ה]. כעת מצאתי את שאהבה נפשי את הסברא הראשונה להקל שכתבתי לדמות לסוגיין דטח פניה בטיט בשו"ת **אור לציון** (ח"ג, סי' ה) שכתב: "נשאלתי, האם מותר להשהות בבית בפסח רעל עכברים המורכב מחיטים המצופות ברעל. תשובה. מותר להשהות רעל זה בבית בפסח". ובהערות שם, נשאל על הוראתו, ובתו"ד כתב: "נראה שיש להתיר דמלבד שהדבר בספק אם החיטים החמיצו, שספק הוא אם נתנו עליהם מים, ושמה נתנו עליהם מי פירות שאין מחמיצין כמבואר בשו"ע בסיומן תס"ב סעיף א', וראה בדברי השו"ע בסיומן תס"ז ובאחרונים שם, נראה שיש להתיר להשהות רעל זה על פי המבואר בשו"ע בסיומן תמ"ב סעיף ט' שחמץ שייחדו לישיבה **וטח אותו בטיט** מותר לקיימו בפסח. דהיינו שאם ייחד חמץ לשימוש אחר שאינו של אכילה, וגם עשה בו מעשה כעין טיחה בטיט, מותר להשהותו בפסח", וכו' עו"ש.